

KARI TARKIAINEN

Muutama huomautus Jukka Korpelan arvostelun johdosta

Jukka Korpela arvosteli teoksen *Ruotsin ja Venäjän rauhanneuvottelut 1557*. Mikael Agricola Ruotsin lähetystön jäsenenä Historiallisessa Aikakauskirjassa 3/2007 (s. 361–365). Teoksen toimittaja Kari Tarkiainen kommentoi Korpelan arviota.

■ Arvioinnin otsikkona on kyllä ”Uutta rauhanneuvotteluista 1557”, mutta kritiikin henki on sellainen, että Agricolan juhluvuoden yhteydessä reformaattorin viime vaiheista kertovassa suomenkielisessä tekstijulkaisussa ei ole mitään varsinaisesti huomioonotettavaa. Modernin tutkimuksen tulokset on johdannossa laiminlyöty ja vanhoja kliseitä toisteltu. Toiset arvioitsijat ovat olleet päinvastoin sitä mieltä, että teos on yksi juhluvuoden merkittäviä uusia lisiä Agricolan elämäkertaan.

En halua kiistää professori Korpelan erinomaisia ansioita Venäjän varhaiskeskiajan tuntijana. Hän on useimmissa huomautuksissaan varmasti aivan oikeassa. Muutama perustavanlaatuinen seikka on häneltä kuitenkin jäänyt huomaamatta. Niistä kahdesta vuoden 1557 rauhanneuvotteluihin liittyvästä tekstistä toinen, Ruotsin lähetystön laadittama, on aikaisemmin ollut täysin julkaisematon ja erittäin vähän tunnettu. Korpelan luulo, että Harald Hjärnen tekstijulkaisu olisi sama kuin tämä raportti, ei pidä

paikkaansa. Hjärne julkaisi ruotsiksi osan venäläisen osapuolen papereista, jotka ovat sitä paitsi ilmestyneet myös alkukielisinä tieteellisessä muodossa jo 1910. Venäläisen osapuolen lähteistö on näin ollut jo aikoja tiedossa. Mutta sivistynyt lukijakunta ei millään ole voinut perehtyä ruotsalaiseen puolikkaaseen nyt julkaistusta aineistosta, ellei sivistykseen sitten lueta myös vaikeaselkoisen käsialan lukemista joko alkuperäisestä asiakirjasta tai mikrofilmiltä.

Molempien tekstien paralleelinen tarkastelu on vaatinut selityksiä. Koska neuvotteluissa Moskovan ja Ruotsin majesteettien keskinäinen arvojärjestys nousi keskeiseksi, oli välttämätöntä viitata oppiin Moskovasta kolmantena Roomana, jolle neuvottelijat antoivat keskusteluissa puhtaasti poliittisen ulottuvuuden. Tämä riitahan kukoisti myöhemmin edelleen Iivana IV:n ja Juhana III:n tunnetussa haukkumakirjeenvaihdossa. Selvää on, että professori Korpelalla on näiden asioiden ideologis-apokalyptisesta puolesta paljon vivahteikkaampi ja nykytutkimuksen kannalta korrektimpi käsitys kuin minulla.

Aivan erityisen oikeassa kriitikkonni on siinä, että julkaisun henkilö- ja paikannimistö on hyvin kirjavaa, mitä kyllä itse olen valittanutkin (s. 92). Selitykseksi ei kelpaa, että venäläisen tekstin kääntäjät ja kommentaattorit Gennadi ja Nina Kovalenko käyttivät omassa osuudessaan eri litterointitapaa kuin minä. Nimistö olisi ilman muuta pitänyt jättää asiantuntijan yhtenäistettäväksi.

Koska johdannossani ei valitettavasti ollut lähdeviitteitä, ei kriitikkonni ole voinut tietää, että esimerkiksi ”groznyj”-sanana tveriläisestä alkuperästä on hyvää näyttöä (L. A. Dmitriev 1997, Isabel de Madariaga 2005), että Venäjän alueilla kävi 1400-luvul-

la epäilemättä monien länsimaisten kauppiaiden lisäksi vain kaksi matkailijaa, joiden kertomukset tunnetaan (Attius Sohlman 1994), ja että Suomessa todella oli 1500-luvulla pääluvun mukaan laskien enemmän rälssiä kuin emämaassa (Lars-Olof Larsson 2002). Metsä-Suomen asutushistoriaa ja ns. vanhemman tutkimuksen siitä antamaa kuvaa (Pirinen, Soininen, Saloheimo jne.) ei vielä toistaiseksi hatarien uusien arkeologisten löytöjen perusteella voitane heittää roskakoppaan, kuten ei asutusliikkeestä johtuneita rajarettelöitäkään – niistähän jo vuoden 1557 rauhanneuvottelutkin johtuivat. Eiköhän kiinteä asutus sentään levinnyt noille seuduille aikaisemmin kuvatulla tavalla vasta 1400- ja 1500-luvulla.

Eräs yksityiskohta on Korpelan kritiikin kannalta paljastava. Kun korostin, että vesileimatutkimuksia ei näiden luotettavasti päivättyjen asiakirjojen kohdalla kannata tehdä (s. 87), kriitikoni nosti sen isoksi virheeksi. (Olen aikaisemmin toiminut monta vuotta Ruotsin johtavan vesileimatutkijan avustajana ja tunnen nämä asiat). Jos alkuperäisten dokumenttien ikä on tiedossa, pitäisin niistä tehtyjen jäljennösten iän selvittämistä kyllä adiaforana. Mutta vannoutunut lähdejulkaisija voi kyllä olla toistakin mieltä.

Olen käsittänyt, että Korpelan kritiikin painavimmat huomiot koskevat toisaalta Venäjän keskiajan historiaa koskevia virheitä, toisaalta johdantoluvun vanhentunutta näkemystä Suomen historiasta. Näistä edellisen syytöksen myönnän oikeutetuksi. Esitykseni olisi pitänyt olla täsmällisempi tai sitten 1500-lukua varhaisemmat rönsyt olisi pitänyt pyyhkiä pois.

Mutta isompi asia – oikeastaan pääkysymys koko kritiikissä – koskee Suomen menneisyyden käsittämistä. Siinä en myönnä olevani erityisen takapajuinen, vaan melkoisesti samoilla linjoilla kuin Korpela itse on ollut monissa paradigmaa luovissa tutkimuksissaan, kuten Viipurin linnaläänin synnyin historiassa. Tämä näkyy erityisesti painosta kohta ilmestyvässä teoksessani *Sveriges Österland*. Kysymys on paljolti siitä, miten niitä alueita ja kansoja, jotka vähitellen ovat kehkeytyneet kokonaisuuksiksi, eri aikoja koskevissa tutkimuksissa pitäisi

si nimittää maantieteen, etnohistorian ja valtiokehityksen näkökulmista. Sanojen käytöstähän lienee johtunut, että Korpela on leimannut minut (mielestäni väärin) vanhentuneiden ja nationalististen näkemysten (Jaakkola, Pohjolan-Pirhonen) kannattajaksi. Yleisten, nykyaikaisten nimitysten välttäminen johtaa mutkikkaisiin ratkaisuihin – pitäisikö esimerkiksi Suomen aluetta ajatellen käyttää keskiajan mittaan vuoron perään nimityksiä Suomi (tarkoittaen Varsinais-Suomea) ja Itämaat (partes orientales, tarkoittaen Varsinais-Suomesta itään olevia alueita), yksistään nimeä Itämaa (Österlandet, tarkoittaen koko maata) vai 1400-luvun lopulta alkaen käyttöön tullutta laajennettua nimitystä Suomi, joka siis 1500-luvulla oli korrekti termi suunnilleen nykyisessä merkityksessä (tosin Pohjanmaan poissulkien). Käyttihän Agricola itsekin ilmaisua ”me suomalaiset”: *Ellei Me Somalaiset szaa. Pren-tettu coco Biblia* jne.

Vai pitäisikö Suomesta käyttää epätarkasti kaiken kattavaa nimeä Ruotsi, jossa siinäkin käsitteessä on sarja ajankohdasta toiseen muuttuvia nyansseja, riippuen *regnumin* eri kehitysasteista. (Missään tapauksessa ei Ruotsia kuitenkaan voi pitää ennen vuotta 1561 konglomeraattina, kuten Korpela katsoo, sillä tämä aika koitti vasta provinssien hankkimisen myötä. Kustaa Vaasan aikana valtakunta oli territoriaaliruhtinaskunta, jossa vallitsi yhtenäinen laki, katso tästä Torbjörn Engin tutkimusta 2001). Valtan mahdolliseksi nimittelyjen pirstominen menee Venäjän ja venäläisten osalta, ellei sitten käytä yleissanaa slaavit, joka sulkee pois valtakunnallisen aspektin mutta ei ehkä kielitieteellisyytensä vuoksi muutoin ole kovinkaan suositeltava. Pitäisikö todella historiasta kirjoittavan henkilön aina *in casu* ottaa selvää, mikä kulloinkin on se korrektein nimitys eri asioista, nimitys, jota ei ehkä edes ole vaan joka täytyy konstruoida? Käytämmehän muun sanaston osalta reippaasti mitä uudenaikaisimpia sanoja ja käsitteitä, joilla ei kuvattuna aikana aina ole ollut mitään katetta. Jonkinlainen keskitie historiallisen korrektilisyyden Scyllan ja yleisen käsitettävyyden Kharybdiksen välillä on mielestäni suositeltavin. ■